

Võrumaa koolivõrgu analüüs ja lähtekohad selle arendamiseks

Tiina Annus
Priit Laanoja
Kristel Vaher

2009

Sisukord

Saateks.....	3
Sissejuhatus	6
Võru maakond.....	7
1.1. Võrumaa potentsiaal – sünnid ja õpilaste arvu muutus.....	7
1.2. Õpiränne	8
1.3. Õpiränne gümnaasiumiastmes	10
1.4. Võru linn kui tõmbekeskus	12
1.5. Mis oleks, kui õpilased jääksid elukohajärgsesse kooli	13
1.6. Põhihariduse omandamise järgsed valikud.....	15
1.7. Õpetajate koormus.....	18
1.8. Õpetajate ja õpetaja ametikohtade arvud Võrumaa üldhariduskoolides.....	19
2. Võrumaa koolivõrgu prognoos	21
3. Koolivõrgu optimeerimise hindamine.....	28
4. Tegevuste järjekord koolivõrgu optimeerimise kavandamisel	30
Lisa 1 Gümnaasiumiikka jõudvate noorte arv maakonniti 2008-2023	33

Saateks

Lähiaastatel väheneb oluliselt kogu Eestis gümnaasiumiõpilaste arv: võrreldes käesoleva õppeaastaga jõuab 2011. aastal gümnaasiumiikka 27 protsenti, 2014. aastal 35 protsenti ja 2017. aastal 34 protsenti vähem noori. Koolide arv peab seega paratamatult vähenema ning seisame valiku ees: kas iga omavalitsus toimetab otsuseid tehes oma äranägemise järgi või lepime üle riigi kokku kindlates põhimõtetes, mida koolivõrgu korrastamisel järgida. Kui riik ei võtaks algatust ja selle protsessi suunamist enda peale, toimuks protsess spontaanselt ning võiks tekitada põhikooliõpilaste maalt linna liikumise laine. Eesti koolihariduse aluseks peab aga jääma tugev põhikool, mis on kõigile hästi kättesaadav.

Haridusministeerium peab oma kohuseks töötada välja ühised põhimõtted ja kriteeriumid, mida omavalitsused saaksid koolivõrgu korrastamisel aluseks võtta, ning teisalt varustada kõik maakonnad võimalikult hea statistilise teabega, et kaalutud otsuseid teha. Oleme Viljandi maakonna palvel teinud maakonna kohta ülevaate, kus on üksikasjalikult näidatud õpilaste arvu muutused kooliastmete kaupa, nende liikumine (õpiränne) koolide ja tõmbekeskuste vahel ning selle alusel prognoositud koolide ja õpetajate vajadus 4 erineva mudeli järgi, olenevalt sellest, millised koolitüübid peaksid jääma. Viljandi ülevaate eeskujul koostame samasugused ülevaated kõigi maakondade kohta ning kogu info saab valmides avalikuks Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehel.

Järgnevas analüüsis ja ettepanekutes on arvestatud olemasolevaid koole Võrumaal, praegust rahvastiku tihedust, õpilaste rännet valdade ja koolide vahel ning õpilaste arvu prognoosi. Arvutused on tehtud päevase õppe kohta, ilma hariduslike erivajadustega laste koolideta.

Kõige määravam on üldine õppurite arvu vähenemise tendents. Üldhariduse täistsükkel kestab üldjuhul 12 aastat, mis omakorda võimaldab Eesti Statistikaameti rahvastikustatistika andmestiku jagada erinevaid kooliastmeid iseloomustavatesse sünnikohortidesse ning neid omavahel võrrelda. Võrreldes sünnikohorte 1989-1995 (1.-6 klassi eeldatav õpilaskond 2002), 1995-2001 (1.-6 klassi eeldatav õpilaskond 2008) ja 2001-2007 (1.-6 klassi eeldatav õpilaskond 2014) selgub, et algklassides õppivate laste võimalik arv on viimase kuue aastaga õppeaastaks vähenenud kaks korda (50%) ning väheneb järgmise kuue aasta jooksul aastaks veel peaaegu 16 protsendi võrra.

Sama, Eesti Statistikaameti rahvastikustatistika põhjal on võimalik hinnata ka 3. kooliastme (ISCED II) ja gümnaasiumiastme (ISCED III) võimaliku sihtgrupi suurust ja muutust ajas. Võrumaa gümnaasiumivõrgu tuleviku seisukohalt peab arvestama tõsiasjaga, et võrreldes 2008/2009. õppeaastaga jõuab 2011. aastal gümnaasiumiikka 23 protsenti, 2014. aastal 36 protsenti ja 2017. aastal 46 protsenti vähem noori (vaata tabel Lisa 1).

Eestis kokku väheneb gümnaasiumiealiste kohorti kuuluvate õpilaste arv vastavatel aastatel 2008/2009 õppeaastaga võrreldes vastavalt 28, 37 ja 38 protsendi võrra. (tabel lisa 1)

Nimetatud muutused ei hõlma klassikursuse kordajaid või välismaale siirdujaid (alates 2006. aastast on I klassi õppima asunute arv 4-5% väiksem kui sünnistatistika ja Rahvastikuregistri andmete alusel prognoositud koolikohustuslikku ikka jõudvate õpilaste arvust), samuti riigisisest ja omavalitsustevahelist rännet – see on üksnes sünnistatistikal põhinev arvestus ja TEGELIK õpilaste arvu vähenemine võib olla mõnevõrra erinev rahvastikustatistika põhjal tehtavatest järeldustest.

Eestis on nii üldharidussüsteemi arengukava kaudu, rahastamis põhimõtete väljatöötamise alusena kui ka mitmetel foorumitel kokku lepitud järgmistes koolivõrgu põhimõtetes:

- 1) algklasside õpilastele peab kool olema võimalikult kodu lähedal,
- 2) Eesti koolisüsteem põhineb tugeval põhikoolil. Korralik põhiharidus peab olema kättesaadav kõigile, olenemata elukohast. Sellest ideest lähtuvalt peaks igas keskmise suurusega omavalitsuses olema vähemalt üks kaasaegse õpikeskkonnaga põhikool,

- 3) gümnaasiumiaste peab olema sellise õpilaste arvuga, mis tagab õpetamise kvaliteedi, kvalifitseeritud õpetajate olemasolu ja õpilaste valiku õppeainete süvendatud õppeks.

Toodud põhimõtted on aluseks ka kriteeriumidele, mida arvestatakse Võrumaa puhul õpilaste arvu ja klassikomplektide arvu määratlemisel eri kooliastmeis ning alg- ja põhikoolide ning gümnaasiumide võrgu modelleerimisel.

Eri koolitüüpidega käsitatakse 3 või 6 klassiga algkooli (A3, A6); põhikooli (PK), ja gümnaasiumi (G3), kus on 10.-12. klassid. Eranditena, milles riigi tasandil kokku lepitakse, käsitatakse kooli, kus on 1.-12. klass (G12) või 7.-12. klass (PrG).

Esitatud variandid ja koolitüüpide arvud ei pea silmas konkreetseid koole konkreetsetes omavalitsustes, vaid tulenevad kriteeriumidest ning puudutavad maakonda tervikuna.

Kavandatavad ümberkorraldused eeldavad kohalike omavalitsuste koostööd ning ka ühist vastutust, et iga omavalitsuse kõigil noortel oleks võimalik omandada korralik põhiharidus ja soovi korral kvaliteetne III taseme haridus.

Asudes koolivõrku optimeerima, peavad aga kõigil kaasatud osapooltel (nii keskvõimul kui ka kohalikul võimul) olema põhjused samad. Ainult sellisel juhul on võimalik kogu süsteemi terviklikult vaadelda ja leida seatud eesmärgist ja põhjustest tulenev parim lahendus.

Koolivõrgu korrastamine puudutab ebanümselt paljusid inimesi.

- Kõige esimesena mõjutab ümberkorraldus paljusid õpilasi ja nende vanemaid, kes peavad vajadusel muutma oma elukorraldust, et lapsed jõuaksid kooli ja harjuksid uue kollektiiviga.
- Teiseks avaldab koolivõrgu optimeerimine küllalt suurt mõju õpetajate töökohtade olemasolule ja nende töökohtade asukohale. Seepärast on tõenäoline, et ümberkorralduste kavandajad leiavad ägedaid muudatuste vastaseid, kes teevad kõik, et senine harjumuspärane olukord säiliks. Tõenäoliselt on need inimesed, kes mõistavad küll ümberkorralduste vajalikkust üldiselt, kuid ei soovi, et see puudutaks nende peret või seda kooli, kus õpivad nende lapsed või töötavad nad ise.

On oluline, et koolivõrgu korraldamise eesmärgid ja tulemusi selgitataks väga konkreetset ja arusaadavalt erinevatele asjast huvitatud osapooltele (lapsevanemad, koolipere, kogukonna liikmed). Selgitusi peavad toetama hariduse kvaliteedi ja kättesaadavuse paranemist, süsteemi tõhususe, ökonoomsuse ja turvalisuse paremaks muutmist kirjeldavad indikaatorid.

Kindlasti peab ümberkorralduste plaan sisaldama ümberkorralduste käigus tööd kaotavate õpetajate karjääriga seotud lahendusi. See plaan peab sisaldama kava vabanevatele õpetajatele vajaliku täiendusõppe korraldamiseks, täpse ülevaate vajaliku kvalifikatsioonita õpetajatest, kelle kvalifikatsiooni on võimalik vajadustega vastavusse viia enne muudatuste elluviimist ning valikukriteeriume uute õpetajate palkamiseks. Ainult nii on võimalik kavandada kõigi õpetajate edasist karjääri ning kiiresti leida vajaliku kvalifikatsiooniga uusi õpetajaid.

Õpilaste seisukohalt on olulised kõik küsimused, mis on seotud kooli jõudmise ajaga. Koolitranspordi paindlik organiseerimine peab tagama, et õpilased ei kulutaks asjatult aega transporti oodates.

Olukorras, kus laste arv väheneb, on koolivõrgu korraldamisel vaja enam koostööd naaberomavalitsuste vahel piisava suurusega kooli säilitamiseks ja õppe kvaliteedi tagamiseks. Koolivõrgu ümberkorraldamise algatajal peab olema ülevaade, keda ja kuidas kaasata koostöösse ümberkorralduste plaanisel ning kuidas üheskoos kõigi huvitatud osapooltega vajadusi rahuldav koolikorraldus piirkonnas saavutada. Selle juures võib alati kavatsustest informeerida ka neid naabreid, keda plaanitavad muudatused otseselt ei puuduta. Koostöö ja informeerimise väga hea ja läbi mõeldud korraldamisega on võimalik soodsamalt lahendada neid lastevanemate probleeme, mis ümberkorraldused kaasa toovad. Lahendusi ei tule aga leida ainult inimestele, vaid ka vabanevate ruumide ja hoonete edasise kasutuse plaan peab olema varakult koostatud. Sellise plaani koostamisel on tõenäoliselt kogukonna abi ideede genereerimisel vabanevate ruumidele prima kasutuse leidmiseks hädavajalik.

Kokkuvõttes on kõige olulisemad ikkagi need tegevused, mille tulemusena jagatakse informatsiooni toimuva kohta ja kaasatakse ümberkorralduste kavandamisse kohaliku omavalitsuse ametnikud ja koolide direktorid, õpetajad, õpilased ning lapsevanemad. Otsustusprotsessi saab kiirendada, kui kõigil osapooltel on piisavalt teadmist muudatuste põhjuste ja kavandatud positiivsete muutuste kohta.

Sissejuhatus

Järgnevalt antakse ülevaade Võrumaa üldhariduskoolide päevaõppe õpilaskonnast, pöörates erilist tähelepanu õpirändele. Õpirännet käsitletakse kui olukorda, kus õpilased asuvad sunnitult – vastava astme õppeasutus puudub koduvallas – või vabatahtlikult – kool valitakse väljaspool koduvalda sellest hoolimata, et oma vallas on vajalikul kooliastmel õppimisvõimalus olemas – õppima teise omavalitsuse kooli. Õpirände analüüs osundab kahele probleemile:

elanike registrite andmetes ei ole alati fikseeritud tegelik elukoht;

mitte alati ei rahulda õpi- ja valikuvõimalused elukohajärgses koolis kõiki lapsevanemaid.

Õpirände analüüsiks kasutatavad andmed hõlmavad nii omavalitsuste vahelise arvlemise seiskohast olulist õpilaste paiknemist ja liikumist rahvastikuregistri järgsete elukohaandmete järgi, aga ka koolide poolt EHISesse kantud andmeid õpilase väidetava tegeliku elukoha kohta. Analüüsis kasutatakse võimalusel rahvastikuregistri andmestikku. Samal ajal peab silmas pidama, et ka rahvastikuregistri andmed ei pruugi olla lõpuni tõesed – moel või teisel erineb Võru maakonnas õpilaste tegelik ja rahvastikuregistri järgne elukoht keskmiselt 10% juhtudest, ulatudes 2. kooliastmes koguni 15%-ni.

2005. aastal Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt tellitud uuringus „Üldhariduskoolide võrgu korraldamine“ – käsitleti nii õpirände kui ka hariduse kvaliteedi probleeme. Tehti katse modelleerida prognoositava õpilaste arvu ja seadusest tulenevate kitsenduse alusel hüpoteetiline üleriigiline koolivõrk (vajalik koolide arv eri asustustiheduse korral) 2014/15. õppeaastaks. Kasutades samu modelleerimise aluseks olnud kriteeriume, oli võimalik võrrelda koolide hüpoteetilist arvu lähteaastal prognoositavaga. Arvutuste tulemused osundasid selgelt koolide arvu võimalikule vähenemisele.

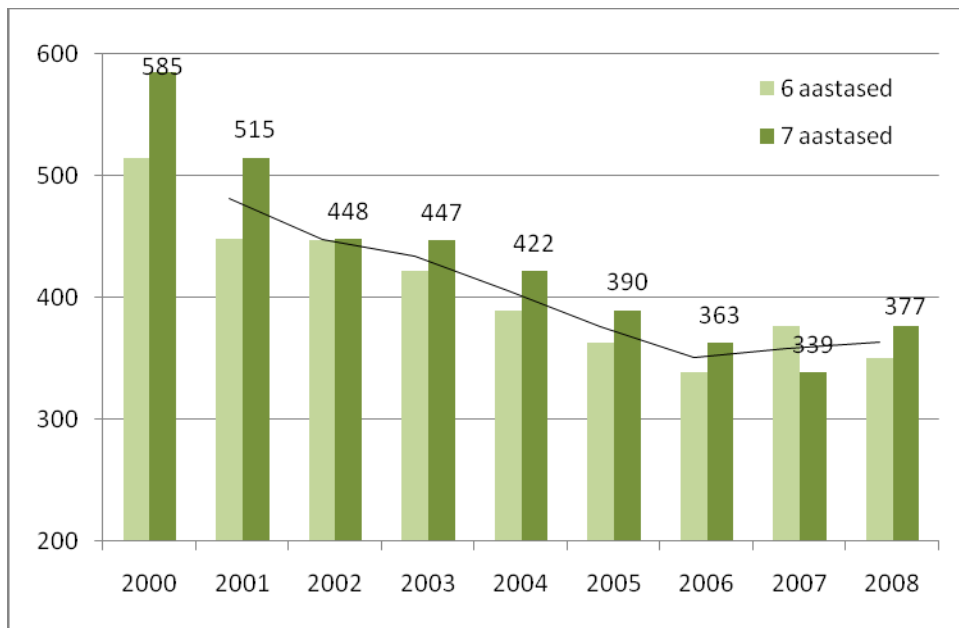
Käesolevas töös korraldi modelleerimisülesannet, täpsustades kriteeriume uue rahastamismudeli alusel ning valides sihtaastaks õppeaasta 2012/13. Võrumaa soove arvestades analüüsitakse maakonna õpilaste rännet omavalitsuste vahel detailselt, näidates ka valikuid kohustusliku hariduse omandamise järel.

Koolivõrgu optimeerimisel jälgitavate indikaatorite valikul on arvesse võetud Haridus- ja Teadusministeeriumis moodustatud ekspertrühma ettepanekuid.

Võru maakond

1.1. Võrumaa potentsiaal – sündid ja õpilaste arvu muutus.

Kõige lähemas tulevikus mõjutab 1. klassi astujate arvu maakonnas elavate 6- ja 7-aastaste laste arv (joonis 1). 6-aastaste laste arvu kahanev trend tähendab seda, et võrreldes 2000. aastaga oli 2008.aasta 1. jaanuaril selles vanuses lapsi 327 võrra vähem. See on ainult veidi enam kui praegu on Vastseliina Gümnaasiumis õpilasi kokku.

Joonis 1 Võrumaa 6- ja 7-aastaste laste arv 1. jaanuaril, allikas Statistikaamet

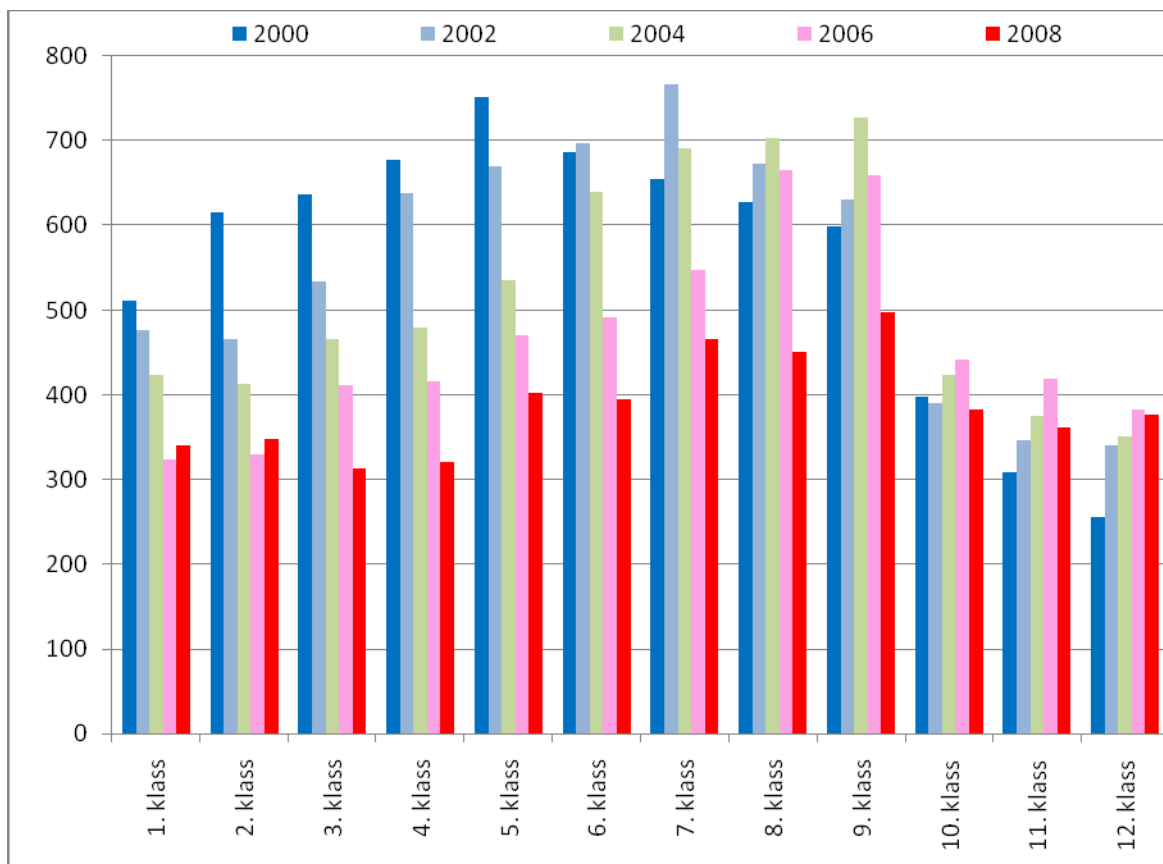
Vaadates elussündide arvu muutust Võrumaal alates 2001. aastast, täheldame langust kuni 2004. aastani (tabel 1), mis tähendab aga, et 6- ja 7-aastaste laste arv on langustrendis veel 3 aastat, kui siseränne olukorda ei muuda. Esialgset andmed 2008. aasta sündide kohta on aga oluliselt madalamad kui kahe eelmise aasta vastavad näitajad. Seega ei pruugi Võrumaa nagu ka kogu Eesti sündid olla pöördunud lõplikult kasvu suunas.

Tabel 1

Elussünnid Võrumaal, allikas Statistikaamet

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Võru maakond	359	349	341	304	366	367	378	329

Joonisel 2 on toodud Võrumaa õpilaste arvu muutus klassiti, mis veelkord tõestab, et koolivõrgu kahanemine on kestnud juba viimased kümme aastat. Õpilaste arvu vähenemine toob kõigepealt kaasa keskmise klassi täituvuse languse, klassikomplektide arvu vähenemise (ka liitklasside tekke), millele omakorda järgneb õpetajate ametikohtade vähenemine. Õpetajate ametikohtade arvu kahanemine on aga kiirem kui õpetajate arvu kahanemine, mis tähendab osakoormusega õpetajate arvu kasvu ja/või kvalifikatsioonile mittevastavate õpetajate arvu suurenemist. Juba praegu ei vasta Eestis statistiliselt 25% õpetajaskonnast kõikidele kvalifikatsiooninõuetele. Tegelikult tähendab see sageli seda, et üks ja seesama õpetaja on koormuse huvides sunnitud õpetama ka ainet, milleks tal ainealane ettevalmistus puudub.

Joonis 2 Võrumaa õpilased üldhariduse päevaõppes klassiti aastatel 1998 - 2008, allikas Statistikaamet

1.2. Õpiränne

Õpirändena käsitatakse rahvastikuregistris selgelt määratletud elukohaga õpilaste õppimist elukohajärgsest omavalitsusest erinevas omavalitsuses. Andmed nende õpilaste kohta, kelle elukoha kohta esitatud andmed rahvastikuregistris ja EHS¹es erinevad või on puudulikud, esitatakse tabelite all eraldi ning need täiendavad õpirände tegelikku võimalikku mahtu.

Õpilased, kelle kohta puuduvad nii rahvastikuregistri kui ka tegeliku elukoha andmed, on käesolevast ülevaatest kõrvaldatud. Samuti ei käsitle ülevaade hariduslike erivajadustega laste koolides (Võru Järve Kool, Urvaste Kool ja Vastseliina Sanatoorne Internaatkool) õppivate õpilaste rännet, sest sellise õpirände põhjused erinevad tavakoolide õpirände põhjustest.

Mitme kooliga omavalitsustes ei vaadelda omavalitsuse sees (nt Lasva, Sõmerpalu, Varstu ja Võru vallad, Võru linn) toimuvat koolide teeninduspiirkondade vahelist või kattuvate teeninduspiirkondade osades toimuvat õpilaste liikumist.

Lisaks Võru maakonna omavalitsustes ja Võru maakonnas tervikuna toimuvale õpirändele on esitatud õpirände maht vastavas kooliastmes ka Eesti lõikes.

Võru maakonnas on 1. kooliastme osas rändesaldo tasakaalus – 14 1. kooliastme õpilast õppis väljaspool Võru maakonda, teistest maakondadest pärit õpilasi õppis Võru maakonnas seevastu 15. 2. kooliastmel õppis teistest maakondadest pärit õpilasi Võru maakonnas 18, Võru maakonnast siirdus teistesse maakondadesse õppima 12 õpilast.

Õpiränne Võru maakonna 1. ja 2. kooliastmes kokku keskmiselt ei erine oluliselt vabariigi keskmisest. Küll aga on oluliselt erinev olukord õpirände osas Meremäe, Urvaste ja Võru valdades, kus rändes osalevate õpilaste osakaal ületab

¹ Eesti hariduse infosüsteem

10% (Võru vallas 2. kooliastme osas aga on 23 %). Erinevalt Viljandi maakonnast, kus suure õpirändega omavalitsuste 1. ja 2. kooliastme näitajad olid sarnased, erinevad Võru maakonna näitajad omavalitsustes oluliselt. 2. kooliastme suure rände osakaaluga omavalitsustele lisanduvad 1. kooliastmes Haanja, Lasva ja Misso vallad, kus rände osakaal 1. kooliastmes ületab 10%.

Tabelites 2 - 5 veerus "kokku õpib" on vastava omavalitsuse rahvastikuregistrisse kantud vastavas kooliastmes õppivate õpilaste arv. Veerus "tegelik õpilaste arv" on näidatud õpilaste tegelik arv omavalitsuse kooli(de) vastavas kooliastmes. Kui tegelik õpilaste arv on võrdne elanike registrisse kantud õpilaste arvuga, on rändesaldo vastavas kooliastmes tasakaalus; kui tegelik õpilaste arv on rahvastikuregistrisse kantud õpilaste arvust suurem, on rändesaldo positiivne.

Tabel 2.

Õpiränne Võru maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, 1. kooliaste 2007/2008.õppeaastal

Omavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR ² järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Antsla vald	96	3	98	3%
Haanja vald	36	4	33	11%
Lasva vald	48	5	45	10%
Meremäe vald	21	4	17	19%
Misso vald	12	2	11	17%
Mõniste vald	22		23	0%
Rõuge vald	57	3	53	5%
Sõmerpalu vald	67	5	64	7%
Urvaste vald	51	8	44	16%
Varstu vald	30		37	0%
Vastseliina vald	45	2	42	4%
Võru linn	374	14	407	4%
Võru vald	137	22	111	16%
Võru maakond	996	72	985	7%
Eesti kokku	35 244	2 458	35 577	7%

2015 õpilast erinevate elukohtadega, sh Võru maakond 102.

333 - andmed puuduvad

Tabel 3.

Õpiränne Võru maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, 2. kooliaste 2007/2008.õppeaastal

Omavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Antsla vald	137	5	134	4%
Haanja vald	25	1	25	4%
Lasva vald	63	4	71	6%
Meremäe vald	33	7	24	21%
Misso vald	16	1	14	6%
Mõniste vald	31		32	0%
Rõuge vald	70	5	65	7%
Sõmerpalu vald	70	5	66	7%
Urvaste vald	58	8	51	14%

² Rahvastikuregister

Varstu vald	41	2	51	5%
Vastseliina vald	59	1	66	2%
Võru linn	486	16	538	3%
Võru vald	172	40	118	23%
Võru maakond	1 261	95	1 255	8%
Eesti kokku	36 683	3 299	37 088	9%

2456 õpilast erinevate elukohtadega, sh Võru maakond 90
405 - andmed puuduvad

Tabel 4.

Õpiränne Võru maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, 3. kooliaste 2007/2008.õppeaastal

Omavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Antsla vald	157	8	161	5%
Haanja vald	42	15	28	36%
Lasva vald	70	9	68	13%
Meremäe vald	34	7	26	21%
Misso vald	25	2	34	8%
Mõniste vald	53	7	47	13%
Rõuge vald	79	9	68	11%
Sõmerpalu vald	96	10	90	10%
Urvaste vald	69	12	60	17%
Varstu vald	58	2	99	3%
Vastseliina vald	91	2	102	2%
Võru linn	552	29	634	5%
Võru vald	216	72	137	33%
Võru maakond	1 542	184	1 554	12%
Eesti kokku	44 008	5 229	44 451	12%

2825 õpilast erinevate elukohtadega, sh Võru maakond 93
443 - andmed puuduvad

Sarnaselt kogu Eestile suureneb ka Võrumaal õpiränne 3. kooliastmes. Vähemalt iga kümnes õpilane osaleb õpirändes.

Väga suure õpirände osakaaluga on Haanja ja Võru vallad, kus kolmandik 3. kooliastme õpilastest ei õpi oma elukohajärgse omavalitsuse koolis. Võru valla puhul on tegemist rõngasvallaga, kus tõenäoliselt Roosisaare, Tamulakalda ja Kose asumites elavad õpilased õpivad pigem lähimas koolis Võru linnas (vs Puiga Põhikool või Parksepa keskkool). Haanja valla sedavõrd suure õpirände põhjuseks tuleb vähemalt osaliselt lugeda Haanja-Ruusmäe Põhikoolis toimunud koolikorralduslikke muutusi, mille tulemusel Ruusmäe piirkonnast asuti ühe õppeaasta jooksul õppima valdavalt Misso Keskkoolis. 2008./2009. õppeaastal selle valiku langetanud õpilaste arv juba vähenes.

Võru maakonnast siirdus teistesse maakondadesse õppima 22 õpilast, teistest maakondadest tuli Võru maakonda õppima 43 õpilast. Suurem osa positiivsest rändesaldost langeb Krabi Põhikoolile³.

1.3. Õpiränne gümnaasiumiastmes

³ Krabi Põhikooli juures asub riiklikult toetatud õpilaskodu.

Erinevalt põhihariduse tasemel toimuvast õpirändest (5 omavalitsuses kool puudub, lisaks on 6 omavalitsuses avatud ainult algkooliastmed) mõjutab kogu Eestis rännet gümnaasiumiastmes omavalitsuste väga erinev positsioon – 104 omavalitsuses on gümnaasiumiaste olemas, 123 omavalitsuses puudub. Seega on otstarbekas vaadelda rännet gümnaasiumiastmes nende omavalitsuste lõikes ka eraldi – gümnaasiumiastmetega omavalitsuste vahel toimuva õpirände ajendiks võib olla õpilase õppesuuna valik või ootused kooli õppe kvaliteedile.

Tabel 5.

Õpiränne Võru maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, gümnaasium 2007./2008. õppeaastal

Omavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Antsla vald	123	29	116	24%
Haanja vald	55	52	0	95%
Lasva vald	54	51	0	94%
Meremäe vald	27	23	0	85%
Misso vald	24	10	26	42%
Mõniste vald	32	30	0	94%
Rõuge vald	64	58	0	91%
Sõmerpalu vald	70	70	0	100%
Urvaste vald	33	33	0	100%
Varstu vald	43	10	61	23%
Vastseliina vald	96	5	113	5%
Võru linn	466	155	567	33%
Võru vald	189	82	298	43%
Võru maakond	1 276	608	1 181	48%
Eesti kokku	33 353	8 243	33 515	25%
Ränne gümnaasiumiga omavalitsuste vahe	941	291	1 181	25%
Ränne gümnaasiumiga omavalitsuste vahel Eestis	28265	3586	33453	13%

1802 õpilast erinevate elukohtadega, sh Võru maakond 62
162 - andmed puuduvad

Võru maakond erineb teistest Eesti maakondadest selle poolest, et maakonnakeskuse kõrval asub teise olulise tömbekeskusena Parksepa Keskkool Võru vallas. Võru linnas põhikooli lõpetanutest siirdub teistesse omavalitsustesse/maakondadesse õppima 186 õpilast, neist 135 (73%) asub õppima Parksepa Keskkoolis, moodustades nimetatud kooli gümnaasiumiastme õpilaskonnast enam kui 50%. Tabelist 5 selgub, et Võru linnast lähtuv õpiränne moodustab 33% Võrus elavate gümnaasistide arvust, st sisuliselt 6 klassikomplekti.

Võru vallast siirdub pärast põhikooli Võru linna gümnaasiumidesse või teistesse maakondadesse õppima 40 õpilast (33% lõpetajatest). Võru linnast Parksepa Keskkooli läinud põhikoolilõpetajate keskmine hinne on 3,6, kuid Võru vallast Võru linna õppima asuvate põhikoolilõpetajate keskmine hinne on enam kui 1 palli võrra kõrgem – 4,8.

Võru maakonnast teistes maakondades asuvasse gümnaasiumidesse õppima asumine on ligi 3 korda suurem (116 õpilast) Võru maakonnas õppivate teistest maakondadest tulnud gümnaasistide (40) koguarvust.

Kui siiani on õpirände käsitlemine olnud lähetajaomavalitsuse keskne, siis gümnaasiumiastmes tuleks õpirännet hinnata ka vastuvõtva omavalitsuse poolt ehk vaadata kooliti, kui palju õpib teistes omavalitsustes elavaid õpilasi ja kui suure osakaalu nad selle kooli gümnaasistidest moodustavad (vt tabel 6).

Tabel 6.

Võru maakonna gümnaasiumid, õpilaste arv, gümnaasiumiga omavalitsustest vastu võetud gümnaasistide arv, gümnaasiumita omavalitsustest vastuvõetud gümnaasistide arv. 2007./2008. õppeaasta.

Õppeasutus, kus õpib	Tegelik õpilaste arv	Gümnaasiumiga omavalitsusest	Gümnaasiumita omavalitsusest	Rände osakaal gümnaasiumiga omavalitsusest
Antsla Gümnaasium	116	3	28	3%
Misso Keskkool	26	6	6	23%
Varstu Keskkool	61	2	26	3%
Vastseliina Gümnaasium	113	9	16	8%
Võru Kesklinna Gümnaasium	167	23	58	14%
Võru Kreutzwaldi Gümnaasium	379	74	110	20%
Võru Vene Gümnaasium	21	2	1	10%
Parksepa Keskkool	298	129	81	43%
Võru maakond	1181	248	326	21%

1.4. Võru linn kui tõmbekeskus

Võru linn maakonnakeskuseks on loomulik tõmbekeskus, kuhu suundub suurim osa õpirändest põhihariduse tasemel (vt tabel 7). Kui valdavalt loetakse õpirände põhjuseks lapsevanemate eelistust panna oma laps kooli, kus oleks võimalik omandada üldhariduse täistsükkel, siis nii Võru linna kui ka võrdluseks näiteks Viljandi või Tartu linna siseneva rände uurimisel saab selgeks, et lisaks on ka teisi, näiteks tööhõivest ja sotsiaalsest infrastruktuurist tulenevaid põhjusi, mida peaks täiendavalt uurima. Nii oleks kasulik hinnata ka Võru I Põhikoolis õppivate mitte Võrus elavate õpilaste kõrge osakaalu - 19,2% - põhjuseid.

Võrdluseks oli Tartu linna siseneva õpirände osakaal põhihariduse tasemel 6,4%, gümnaasiumide lõikes 5,6% ja põhikoolide lõikes 11,9%. Munitsipaalpõhikoolide 800 õpilasest 109 oli elukohaks märgitud Tartu linnast erineva omavalitsuse, rände maht seega juba ligi 14%.

Põihariduse tasemel Võru linna siseneva õpirände näitajad on esitatud tabelis 7. Kui põhihariduse tasemel Võru linna sisenev õpiränne on 10,5%, siis Võru I Põhikoolis on väljastpoolt Võru linna pärit õpilaste osakaal 19,2 %.

Tabel 7.

Võru linna sisenev õpiränne kooliti põhihariduse tasemel. 2007./2008. õppeaasta üldhariduse päevane õppevorm.

Kooli nimi	Õpilaste arv kokku	Sisserändavad õpilased	Sisserände osakaal
Võru I Põhikool	474	91	19,2%
Võru Kesklinna Gümnaasium	465	27	5,8%
Võru Kreutzwaldi Gümnaasium	597	43	7,2%
Võru Vene Gümnaasium	43	5	11,6%
Kokku	1579	166	10,5%

Üks võimalik põhjus, miks nii Viljandis, Võrus, Kuressaares, Tartus, aga ka teistes maakonnakeskustes ja linnades on mõne kooli puhul siseneva õpirände osakaal suurem kui keskmine sisserände osakaal võib olla traditsioon. Paljudel juhtudel tundub olevat tegemist ajalooliselt keskuste tagamaid teenindavate õppeasutustega ja seetõttu ei saa kooli tüüpi iseenesest pidada õpirände põhjustajaks.

1.5. Mis oleks, kui õpilased jääksid elukohajärgsesse kooli

Juhul, kui omavalitsuste vahel ei toimuks õpirännet, muutuks klassikomplektide arv põhihariduse tasemel mõnede omavalitsuste lõikes tunduvalt (arvestusega, et klassikomplekti keskmine täituvus püsiks 2007/2008 õppeaasta tasemel).

Tabel 8

Klassikomplektide hüpoteetiline arv kooliastmeti, kui rännet poleks ja keskmine klassitäituvus püsiks 2007./2008. õppeaasta tasemel.

Vald/linn	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Kokku võimalik	Kokku tegelik	Muutus
Antsla vald	7	7	8	22	22	0
Haanja vald*	4	3	5	12	10	2
Lasva vald	5	4	5	14	14	0
Meremäe vald	4	6	4	14	10	4
Misso vald*	2	1	2	5	6	-1
Mõniste vald*	3	3	3	9	9	0
Rõuge vald*	4	3	3	10	10	0
Sõmerpalu vald	6	6	6	18	18	0
Urvaste vald	3	3	3	9	9	0
Varstu vald*	3	2	4	9	13	-4
Vastseliina vald	4	3	4	11	12	-1
Võru linn	18	20	23	61	68	-7
Võru vald	9	10	13	32	22	10
Kokku	72	71	83	226	223	3

Tabelist 8 selgub, et õpirändeta suureneks olemasoleva klassi täituvuse juures klassikomplektide arv Haanja, Meremäe ja Võru valla koolides, kuid väheneks oluliselt Varstu vallas (õpilaskodu mõju) ja Võru linnas. Klassikomplektide arv omavalitsuseti ei ole aga võrreldav, kuna klassikomplektide tegelik keskmine täituvus omavalitsuste lõikes erineb kooliastmeti keskmiselt 3 kuni 4 korda. Nii on Meremäe vallas klassikomplekti keskmine täituvus 6,7 ja Haanja vallas 8,6; samal ajal Rõuge vallas aga 18,6 õpilast.

Tabel 9. annab võrreldes tabeliga 8. oluliselt täpsema pildi Võru maakonna õppeasutuste olukorrast, kuna võrdleb kõiki omavalitsusi sarnastel alustel, asetades klassi täituvuse ülemise piiri kas 24 või hõrealade (Haanja, Misso, Mõniste, Rõuge, Varstu vald) puhul 18⁴ õpilasele klassis. Kuna klassi keskmine täituvus põhikooliklassides on omavalitsuste lõikes enamasti madalam sätestatud kriteeriumist, väheneks klassikomplektide arv Võru maakonnas kokku 48 võrra, kusjuures ainsana suureneks komplektide arv Rõuge ja Võru vallas. Sealjuures suureneks Rõuge vallas klassikomplektide arv osaliselt ka seetõttu, et tegu on hõreasustusega piirkonna kohta suhteliselt kõrge tegeliku klassi täituvusega, mis on Eesti kontekstis üsna ebatavaline.

Jättes kõrvale fakti, et antud juhul on hüpoteetilisi klassikomplekte moodustatud kooliastmete, mitte klasside lõikes (mis tooks kaasa vajaliku klassikomplektide arvu suurenemise) ja ei lähtuta tegelikust koolide arvust omavalitsuses, selgub, et enamikus omavalitsustest väheneks klassikomplektide arv märgatavalt. Komplektide arv suureneks või oleks stabiilne üksnes Rõuge, Urvaste ja Võru vallas. Tegelik ja võimaliku klassikomplektide arvu erinevus kokku illustreerib kohalike omavalitsuste eelarvetest põhihariduse subsideerimise mahtu ehk seda, kui palju osaleb maksumaksja kodulähedaste koolide võrgu tingimusteta ülalpidamises.

Eeldades, et õpilaste arv klassikomplektis on kõrgem 2007./2008. õppeaasta tegelikust tasemest, so kuni 24 õpilast klassis, väheneks moodustuvate klassikomplektide arv kõigis omavalitsustes, välja arvatud Rõuge vald ja Võru linn.

⁴ riik tagab vähemalt sellise õpilaste arvu korral klassi finantseerimise mahus, mis tagab rühmatundide läbiviimise

Rõuge vallas kasvaks klassikomplektide arv 3 võrra, st keskmiselt 1 komplekt kooliastmes ja Võru linnas 1 komplekti võrra põhihariduse taseme õppe kohta kokku. (tabel 9 ja tabel 10).

Tabel 9

Klassikomplektide võimalik arv ilma rändeta maksimaalse klassi täituvuse juures, arvestades omavalitsuse asustustihedust 2007./2008. õppeaastal.

Vald/linn	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Kokku võimalik	Kokku tegelik	Muutus
Antsla vald	4	6	7	17	22	-5
Haanja vald*	2	2	3	7	10	-3
Lasva vald	2	3	3	8	14	-6
Meremäe vald	1	2	2	5	10	-5
Misso vald*	1	1	2	4	6	-2
Mõniste vald*	2	2	3	7	9	-2
Rõuge vald*	4	4	5	13	10	3
Sõmerpalu vald	3	3	4	10	18	-8
Urvaste vald	3	3	3	9	9	0
Varstu vald*	1	1	1	3	13	-10
Vastseliina vald	2	3	4	9	12	-3
Võru linn	16	21	23	60	68	-8
Võru vald	6	8	9	23	22	1
Kokku	47	59	69	175	223	-48

* omavalitsused asustustihedusega <8 in/km²,

Tabel 10

Rände mõju Võru linna koolivõrgule, põhiharidus, 2007./2008.õppeaastal

Kooliaste	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Kokku
Klassikomplektide arv tegelik	20	22	26	68
Komplektide arv keskmise täituvuse püsides, rändeta	18	20	23	61
Komplektide võimalik arv rändeta max klassi täituvuse püsides	16	21	23	60

Võru maakonnas ei ole maakonnakeskuse mõju õpirändele võrreldav Viljandi linna mõjuga Viljandit ümbritsevatele omavalitsustele või maakonnale tervikuna, kuna vajaliku ja tegeliku klassikomplektide arvu erinevus on põhjustatud mitmest maakondi eristavast asjaolust. Võru maakonnas oli 2007./2008. aastal ühise juhtimise all olevaid koole (Haanja, Meremäe, Rõuge), kus tegelik klassikomplektide arv erines erineva meetodika alusel saadud hüpoteetilisest klassikomplektide arvust klasside erineva asukoha tõttu. Antsla vallas suleti 2007./2008. õppeaasta järel Lepistu Põhikool, Vastseliina vallas Viitka Algkool, mis kokku vähendas 2008./2009. õppeaastaks lõhet tegelikult avatud ja arvutuslikult põhjendatud klassikomplektide arvu vahel oluliselt.

1.6. Põhihariduse omandamise järgsed valikud

Põhikooli järgse rändena käsitleme järgnevas osas nii 9-klassiliste/”puhaste” põhikoolide lõpetajaid (kelle jaoks valiku langetamine on edasiõppimise eeldus) kui ka kõiki neid 12-klassiliste koolide õpilasi, kes otsustavad hariduse omandamist jätkata kutseharidussüsteemis või mõne teise kooli gümnaasiumiastmes (valiku langetamine on alternatiiv). Kui õpilane jätkas üldhariduse omandamist samas koolis, kus ta lõpetas põhikooli on tegemist „kodukooliga”.

EHISe andmed võimaldavad analüüsida aastatel 2006 - 2008 Võru maakonnas päevases õppevormis riikliku õppekava alusel põhihariduse omandanud õpilaste edasiõppimist. Kui eelnevates peatükkides käsitleti õpirändena elukoha ja kooli asukoha vahelist erinevust, siis põhihariduse omandamise järgsete valikute langetamisel toimub uus ränne.

Siin ei võrrelda mitte õpilase elukoha andmeid õppeasutuse asukoha andmetega (sama, erinev), vaid seda, milliseid valikuid õpilased põhihariduse omandamisele järgneval õppeaastal langetavad. Allpool käsitatakse rändena seda, kui lõpetatud õppeasutus ja õppeasutus järgmisel õppeaastal on erinevad. Rändeks ei loeta õpingute mittejätkamist. Samuti ei vaadelda nende õpilaste andmeid, kes jätkasid üldhariduse omandamist õhtuses/kaugõppe õppevormis või jätkasid õpinguid paralleelselt kutse- ja üldhariduses.

Kuna põhihariduse omandamise järgseteks valikuteks on nii üldkeskhariduse omandamine gümnaasiumis kui ka siirdumine kutseõppesse, vaadeldakse järgnevalt mõlemaid valikuid kõrvuti.

Tabel 11.

Aastatel 2006-2008 päevases õppevormis riikliku õppekava alusel põhihariduse omandanud õpilaste hariduskäik järgmisel õppeaastal

Õppeasutuse omavalitsus	Lõpetajaid kokku	Ei jätka	Kutseharidus kokku	Üldharidus kokku	Kodukoolis jätkavate õpilaste arv
Antsla vald	195	7	50	138	103
Haanja vald	35	1	2	32	
Lasva vald	71	5	18	48	
Meremäe vald	33	2	12	19	
Misso vald	27	1	4	22	20
Mõniste vald	39	1	12	26	
Rõuge vald	71	2	14	55	
Sõmerpalu vald	94	3	28	63	
Urvaste vald	60	1	36	23	
Varstu vald	97	8	41	48	31
Vastseliina vald	128	6	17	105	100
Võru linn	554	22	70	462	178
Võru vald	151	6	22	123	73
Võru maakond	1555	65	326	1164	505

Õppeasutust vahetatakse ka omavalitsuse sees (vt tabel 11 ja 12). Põhihariduse omandamisele järgnevate valikute puudumine omavalitsuses toob kaasa vajaduse õppeasutust vahetada. Õppeasutuse vahetajate osakaal on aga kõrge ka Võru linnas, kus Võru linna gümnaasiumiga koolide (st ilma Võru I Põhikooli lõpetajateta) 3. kooliastme lõpetamise järel jätkab samas õppeasutuses õpinguid 54% põhikooli lõpetajatest. Samal ajal siirdus 328-st Võru linna gümnaasiumiga koolides põhihariduse omandanud õpilasest maakonna teistesse gümnaasiumidesse või kutseõppeasutustesse õppima 71 (22%), Võru linna teistesse gümnaasiumidesse 25 (8%) ja maakonnast väljapoole 33 õpilast (10%). Selgub ka, et Võru linna gümnaasiumiga koolides põhihariduse lõpetanud ning maakonna teistes gümnaasiumides jätkanud lõpetajate (kokku 141) lõputunnistuse keskmine hinne oli pisut madalam Võru maakonna kutsekoolidesse siirdunute keskmisest hindest (vastavalt 3,5 ja 3,6).

Tabel 12.

Gümnaasiumiastmega koolides põhihariduse omandanud õpilaste ränne Võru maakonnas aastatel 2006-2008, üld- ja kutseharidus.

KOV	jätkamine järgmisel õppeaastal, arv				
	kodukool	sama omavalitsus	sama maakond	teine maakond	ei jätka
Antsla vald	103	20	4	41	4
Misso vald	20		2	4	1
Varstu vald	31		7	16	4
Vastseliina vald	100		6	16	6
Võru linn	178	25	71	54	11
Võru vald	73	2	9	16	
Kokku	505	47	99	147	26

KOV	jätkamine järgmisel õppeaastal, %				
	kodukool	sama omavalitsus	sama maakond	teine maakond	ei jätka
Antsla vald	60%	12%	2%	24%	2%
Misso vald	74%		7%	15%	4%
Varstu vald	53%		12%	28%	7%
Vastseliina vald	78%		5%	13%	5%
Võru linn	53%	7%	21%	16%	3%
Võru vald	73%	2%	9%	16%	
Kokku	61%	6%	12%	18%	3%

Õppeasutust mittevahetanud põhikoolilõpetajate lõputunnistuse keskmine hinne oli 4,2 ja teistesse maakondadesse õppima asunud põhikoolilõpetajate keskmine hinne oli 4,6. Maakonnasiseselt eristab põhikoolijärgset õpirännet ülejäänud maakondadest aga see, et gümnaasiumiastmega koolidest maakonna teistesse gümnaasiumidesse õppima asunud noorte põhikooli lõputunnistuse keskmine hinne 3,7 (kokku 73 lõpetajat) on pigem sarnane Võru maakonna põhikoolidest teiste maakondade kutseõppeasutustesse õppimaasunud põhikoolilõpetaja keskmise hindega 3,6 (kokku 119 lõpetajat).

Väljaspool Võru maakonda üldhariduse omandamist jätkanud õpilaste keskmine lõputunnistuse hinne oli vaadeldaval ajavahemikul aga 4,6, seega kõrgem maakonna keskmisest hindest.

Tabelites 13 ja 14 on näha, kui palju põhikooli lõpetajatest jätkab õpinguid gümnaasiumiastmes oma maakonnas ja millised on nende õpilaste põhikooli keskmised lõpuhinded.

Tabel 13.

Aastatel 2006 - 2008 Võru maakonna gümnaasiumiastmes jätkanud õpilaste ränne Võru maakonna omavalitsuste lõikes.

KOV	Uue kooli asukoht							Kokku
	Antsla vald	Misso vald	Varstu vald	Vastseliina vald	Võru linn	Võru vald	Teised maakonnad	
Antsla vald	109		1		2	1	25	138
Haanja vald		1		2	14	13	2	32
Lasva vald					27	18	3	48
Meremäe vald				8	4	1	6	19
Misso vald		20			1		1	22
Mõniste vald			17		3	1	5	26
Rõuge vald		1	5		19	23	7	55
Sõmerpalu vald	1				42	12	8	63
Urvaste vald	13				2		8	23
Varstu vald		1	37		4	2	4	48
Vastseliina vald				100	1		4	105
Võru linn		2	2	2	276	135	45	462
Võru vald					25	83	15	123
Võru maakond	123	25	62	112	420	289	133	1 164

Tabel 14.

2006-2008 Võru maakonna omavalitsuste ja väljaspool Võru maakonda gümnaasiumiastmes jätkanud õpilaste põhikooli lõputunnistuse keskmine hinne.

KOV	Uue kooli asukoht							Keskmine hinne
	Antsla vald	Misso vald	Varstu vald	Vastseliina vald	Võru linn	Võru vald	Teised maakonnad	
Antsla vald	4,02				4,81		4,55	4,13
Haanja vald				4,66	4,63	4,22	4,50	4,44
Lasva vald					4,64	3,88	4,60	4,36
Meremäe vald				4,27	4,70		4,81	4,49
Misso vald		4,32						4,35
Mõniste vald			3,56		4,08		4,46	3,82
Rõuge vald			3,69		4,35	3,72	4,53	4,04
Sõmerpalu vald					4,38	3,92	4,57	4,30
Urvaste vald	4,45				4,69		4,78	4,58
Varstu vald			4,03		4,41	4,16	4,19	4,07
Vastseliina vald				4,15			4,39	4,16
Võru linn		3,44	3,88	3,53	4,25	3,56	4,63	4,07
Võru vald					4,76	4,04	4,75	4,27
Võru maakond	4,06	4,20	3,87	4,15	4,35	3,78	4,61	4,16

1.7. Õpetajate koormus

Eri kooliastmete olemasolu koolis mõjutab õpetajate töökoormuse jaotumist erinevate kooliastmete klasside vahel. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 37 järgi töötavad koolis klassiõpetajad ja aineõpetajad. Klassiõpetajad õpetavad 1.- 6. klassini põhiliselt kõiki õppeaineid, aineõpetaja võib õpetada õppeaineid vastavalt oma kvalifikatsioonile ka 1.- 6. klassini.

Kvalifikatsiooninõuete määruuses (<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13082084>) täpsustatakse PGS vastavat sõnastust veelgi, määratledes põhikooli ühe või mitme aine õpetaja kvalifikatsiooninõuete kõrval ka gümnaasiumi ühe või kahe aine õpetaja kvalifikatsiooninõuded.

Sarnaselt koolivõrguga, kus erinevad koolitüübid konkureerivad 1.-6. klassi õpilaste osas, valitseb konkurents ka õiguse eest 1.-6. klasse õpetada. Õpetajate ettevalmistamisele, värbamisele ja töö planeerimisele on kooli tüübist sõltuvalt erinevad ootused ja võimalused. Reeglina suureneb alates teisest kooliastmest õppe läbiviimisega seotud õpetajate arv oluliselt.

Tabel 15.

Kõige levinuma kooli suurusega, 1 ja 2 paralleeliga tavakoolide arv, keskmine õpilaste arv kooliastmes⁵ Eestis kokku

Kooli tüüp	algkool	põhikool	keskkool või gümnaasium
Koolide arv	79	215	123
Keskmine õpilaste arv 1. kooliastmes	23	33	69
Keskmine õpilaste arv 2. kooliastmes	21	35	75
Keskmine õpilaste arv 3. kooliastmes		44	96
Keskmine õpilaste arv gümnaasiumiastmes			92

Üheks gümnaasiumiastme hoidmise põhjuseks tuuakse sageli vajadus säilitada aineõpetajate töökoormus. Kuna aga gümnaasiumiastmega koolides on valdavalt 1-2 paralleeli, tagatakse gümnaasiumi aineõpetajatele vajalik töökoormus põhikooli 3. kooliastmes ja algklassides õpetamise arvelt.

Võrreldes õpetajate arvu kooliastmete ja kooli tüüpide lõikes, selgub, et esimese kooliastmega võrreldes on teises kooliastmes õpilaste õpetamisega seotud 14% rohkem õpetajaid algkoolides, 81% rohkem õpetajaid põhikoolides ning 93% rohkem õpetajaid gümnaasiumiga koolides. Samal ajal on võrreldes 2. kooliastmega kolmandas kooliastmes õppe läbiviimisega seotud 3% enam õpetajaid põhikoolides ja 19% enam õpetajaid gümnaasiumiastmega koolides.

Keskmiselt 1 ja 2 paralleeliga gümnaasiumides on 2. kooliastmes õpetavaid õpetajaid üle 2 korra rohkem kui 1. kooliastmes, ületades sama keskmise paralleelklasside arvuga põhikoolide vastavat näitajat 26% võrra.

Tabel 15A

RÕK tunnijaotusplaani tulenev õpetaja 1,0 ametikoha jaoks vajalik paralleelide arv 7.-9. klassis ja gümnaasiumiastmes.

Õppeaine	Põhikooli 7.-9. klass	Põhikooli 7.-9. Klass ja gümnaasiumiaste	Gümnaasiumiaste
Eesti keel ja kirjandus	~1 (koos 4.-6. klassiga)	~1	2

⁵ Arvutuslik paralleelklasside arv koolis. Ülesmardus kooliastme õpilaste arvu ja klassikomplekti täituvuse ülemise piirnormi jagatisest.

A-võõrkeel	~1 (koos 1.-6. Klassiga)	~1,5	3
B-võõrkeel	~2 (koos 4.-6. klassiga)	~1,5	3
Matemaatika	0,75	1	2
Füüsika	5	2	~3
Geograafia	4	~2,5	7
Bioloogia	4	2	5
Keemia	5	~2,5	5
Ajalugu/ühiskonnaõpetus	~2 (koos 4.-6. klassiga)	~1	2
Muusika	~2 (koos 1.-6. klassiga)	3	7
Kunst	3 (koos 4.-6. klassiga)	~3	7
Kehaline kasvatus	1 (koos 1.-6. klassiga)	~2	3
Tööõpetus	2 (koos 4.-6. klassiga)	~4	-
Vajalik paralleelide arv	2 (ka koos 1.-6 klassiga)	2	3 (5)

1.8. Õpetajate ja õpetaja ametikohtade arvud Võrumaa üldhariduskoolides

2007. aastal oli Võrumaal omavalitsuste koolide keskmisena ühe 7,6 õpilast 1 õpetaja kohta ja 9,8 õpilast ühe õpetaja ametikoha kohta. Vastavad näitajad on pisut madalamad Eesti keskmisest (vastavalt 9,2 ja 12,6).

Tabelites 16 ja 17 antakse ülevaade õpilaste/õpetajate suhtarvudest kooliastmete lõikes. Selgub, et üksnes Rõuge ja Võru vallas ning Võru linnas ületab õpilaste arv ühe õpetaja kohta Eesti keskmist ja Võru maakonnas kokku on ühe õpetaja kohta keskmiselt 2 õpilast vähem vabariigi vastavast näitajast⁶.

Tabel 16

Õpilaste arv vastavas kooliastmes õpetavate õpetajate arvu kohta kooliastmeti 2007./2008. õppeaastal Võru maakonnas

KOV	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Gümnaasiumiaste	Keskmine
Antsla vald	5,3	3,3	3,2	3,9	5,9
Haanja vald	4,1	1,9	2,3		4,8
Lasva vald	3,1	2,9	2,3		5,5
Meremäe vald	2,4	1,3	1,9		3,4
Misso vald	2,2	1,3	2,3	2,2	4,5
Mõniste vald	3,8	2,9	3,9		6,8
Rõuge vald	6,6	4,6	5,2		10,9

⁶ Näitaja „Õpilaste arv õpetaja kohta” on kooliastmeti saadud järgmisel viisil. Õpilaste arv vastavas kooliastmes on jagatud kõigi sellel kooliastmel õppetööd läbi viivate õpetajate arvuga sõltumata sellest, kui suur on vastavas kooliastmes ühe või teise õpetaja tegelik töökoormus. Omavalitsuseti saadakse vastavad näitajad koolide keskmise alusel. Mida rohkem on tegutsevaid koole ja erinevaid õpetajaid vastavates koolides õppetööga seotud, seda madalamaks kujuneb vastav suhtarv. See näitaja üksi ei iseloomusta piisavalt koolivõrgu efektiivsust.

Sõmerpalu vald	5,3	2,4	3,9		6,9
Urvaste vald	6,4	4,6	5,0		9,2
Varstu vald	2,7	2,0	4,0	3,6	7,4
Vastseliina vald	4,7	2,9	4,9	4,9	6,3
Võru linn	8,1	4,8	5,1	5,7	10,9
Võru vald	6,1	3,8	3,5	11,5	10,5
Võru maakond kokku	5,1	3,2	3,8	5,4	7,6

Pisut parema ülevaate omavalitsuse koolivõrgu efektiivsusest annab õpetajate ametikohtade koguarvu võrdlemine õpilaste koguarvuga vastavas kooliastmes (Tabel 17). Selgub, et vabariigi keskmist näitajat (12,6 õpilast ühe õpetaja ametikoha kohta) ületavad Urvaste ja Võru vallad. Vabariigi keskmisele lähedal on ka Rõuge vald ja Võru linna näitajad. Ülejäänud omavalitsustes jääb õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta suhtest 10:1 madalamaks (välja arvatud Sõmerpalu vald).

Tabel 17

Õpilaste arv vastavas kooliastme õpetaja ametikoha kohta kooliastmeti 2007./2008. õppeaastal Võru maakonnas

KOV	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Gümnaasiumiaste	Keskmine
Antsla vald	10,2	10,1	8,6	10,1	8,5
Haanja vald	7,8	5,7	6,3		6,6
Lasva vald	8,0	10,8	7,1		8,5
Meremäe vald	7,0	4,5	4,4		4,9
Misso vald	5,3	7,1	7,6	5,7	6,5
Mõniste vald	8,0	8,0	9,8		8,7
Rõuge vald	11,6	13,0	11,7		12,1
Sõmerpalu vald	11,5	8,7	10,2		10,0
Urvaste vald	15,1	15,6	10,2		12,8
Varstu vald	8,3	8,6	10,7	10,7	9,8
Vastseliina vald	7,9	8,9	10,4	10,6	8,3
Võru linn	13,3	14,2	11,3	10,2	11,9
Võru vald	14,3	13,1	10,9	15,7	13,0
Võru maakond kokku	10,4	10,5	9,6	10,4	9,8

Tabelite 16 ja 17 andmete puhul on kasutatud üldhariduskoolide tegevusnäitajates kasutatavaid koolipõhiseid andmeid ning mitme õppeasutusega omavalitsuse puhul näidatakse omavalitsuse õppeasutuste keskmist. Andmete tõlgendamiseks peab siinkohal olema ettevaatlik, sest statistika põhjal ei saa otsustada, kas mitmes koolis ja erinevates kooliastmes osakoormustega õpetamine on õpetaja ja koolijuhtide teadlikult langetatud valikud või ajutine lahendus.

2. Võrumaa koolivõrgu prognoos

2012./2013. õppeaasta prognoosi eeldused:

Koolivõrgu prognoosimisel lähtume järgnevast:

Üldhariduse koolivõrku modelleeritakse lähtuvalt (a) teada olevast tavakooli õpilaste arvust 2007/08. õppeaastal ja (b) nende eeldatavast arvust 2012/13. õppeaastal järgmistel eeldustel:

- õpilaste arv 1.-5. klassis = sündide arv aastatel 2001-2005 x 95%;
- õpilaste arv 6.- 9. klassis = õpilaste arv 1.- 4. klassis 2007/08 õa;
- õpilaste arv 10.- 12. klassis = õpilaste arv 5.- 7. klassis 2007/08 õa x 60%.

Tabel 18.

Kriteeriumid modelleerimiseks (PRAXISE koolivõrgu-uuringu kriteeriume on täpsustatud 2008. a käivitunud rahastamismudeli kriteeriumidega).

	min õpilaste arv	max paralleelklasside arv		
		asustustihedus, in/km ²		
		<8	8-500	>500
I kooliaste	18	1	2	3
II kooliaste	18	1	2	3
III kooliaste	60*	2	2	3
gümnaasiumiaste (G12, PrG)	126*	2	2	3
gümnaasiumiaste (G3)	252**	-	-	5
* st vähemalt 2 paralleeli, ** st vähemalt 4 paralleeli				
kooli tüüp	min õpilaste arv	max õpilaste arv		
		asustustihedus, in/km ²		
		<8	8-500	>500
A3	18	72	144	216
A6	36	144	288	432
PK	96	288	432	648
G12	222	504	648	972
G3	252	-	-	540

PrG	186	-	360	540
-----	-----	---	-----	-----

Kollasega on tabelis 18 tähistatud lähteandmete erinevused võrreldes PRAXISe uuringuga.

Järgmiste kombinatsioonide erinevus tuleneb eelkõige sellest, milliseid koolitüüpe tahetakse moodustada. Arvestades aga kooliastmete kattuvust täna kehtivate erinevate koolitüüpide korral (vaata tabel 19, millest näeme, et esimese kolme klassi õpilastel on vastava kooli olemasolu korral võimalus valida 4 erineva koolitüübi vahel) ja asustustihedusest tulenevaid erisusi, võib ette tulla piirkondi, kus mitte kattuvate astmetega koolide moodustamine osutub mitte ainult

Tabel 19

Koolitüübid neile vastavate klasside ja kooliastmetega

Kooli tüübid	Klassid												Kooliastmed*			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4
algkool (A3)																
algkool (A6)																
põhikool (PK)																
põhikooliga gümnaasium (G12)																
gümnaasium (G3)																
progümnaasiumiga gümnaasium (PrG)																

* Siin ja edaspidi on 4. kooliaste ja gümnaasiumiaste käsitletud sünonüümidena

võimatuks vaid ka ebaefektiivseks ja halvendaks hariduse kättesaadavust. Seetõttu on koolivõrgu võimalikes arvutuslikes variantides olemas ka koolid, kus on 1.-12. klass, või koolid, kus on koos gümnaasium ja progümnaasium. Koolivõrgu modelleerimist on kõikide kombinatsioonide puhul alustatud alati gümnaasiumiastmest ning liigutud sealt järjest madalamate kooliastmete poole.

Koolitüüpide moodustamise järjekord ja kombinatsioonid

- Variant A⁷: G12 → PK → A6 → A3.
- Variant B: G12 (<8 ja 8-500 in/km²) ja G3 (>500 in/km²) → PK → A6 → A3.
- Variant C: G3 (>500 in/km²) → PK → A6 → A3.
- Variant D: G12 (<8 in/km²) ja PrG (8-500 in/km² ja >500 in/km²) → PK → A6 → A3.

Kuna koolitüüpide moodustamisel lähtutakse ka asustustihedusest, siis on tabelis 20 toodud Võrumaa omavalitsuste jaotus asustustiheduse järgi. Suures enamikus maakonna omavalitsustest on asustustihedus 8 – 500 inimest ruutkilomeetril.

Tabel 20.

Võrumaa omavalitsuste jaotus asustustiheduse järgi

Asustustihedus in/km ²	Omavalitsused	% omavalitsustest
<8	Misso, Mõniste, Haanja, Varstu, Rõuge vallad	38,5%
8-500	Meremäe, Vastselliina, Urvaste, Lasva, Sõmerpalu, Antsla ja Võru vallad	53,8%

⁷ Variant A on toodud arvutustesse, et näidata, milline oleks olukord, kui koolitüüpides ei toimuks muudatusi. Variantide B ja D korral on põhikooliga gümnaasium eelkõige hõrealadel lahenduse leidmiseks.

>500	Võru linn	7,7%
Kokku	13	100

Koolivõrgu modelleerimist alustame lähteaasta ja prognoositava aasta võrdlemisega, mis annab võimaluse mõista arvatava muutuse ulatust.

Prognoosi järgi väheneb õpilaste arv Võrumaal 2012./13. õppeaastaks 1222 õpilase võrra (tabelid 21 ja 22). I kooliastme õpilaste arv võib pigem mõne (18) õpilase võrra kasvada, II kooliastmel väheneb tõenäoliselt õpilaste arv 225 õpilase võrra, ja III kooliastmel ligikaudu 494 õpilase võrra. Prognoosi eeldustes seatud tingimustel väheneb gümnaasiumiastmel õpilaste arv ca 485 õpilase võrra.

Tabel 21.

Õpilaste arv kokku ja keskmiselt kooliastmeti omavalitsuses ning omavalitsuse asustustiheduse järgi, 2007./2008 õppeaasta

Asustustihedus		I aste	II aste	III aste	IV aste	Kokku
<8 in/km ²	kokku	144	183	255	199	781
	keskmine omavalitsuses	29	37	51	40	156
8-500 in/km ²	kokku	411	586	720	565	2282
	keskmine omavalitsuses	59	84	103	81	326
>500 in/km ²	kokku	423	478	554	490	1945
	keskmine omavalitsuses	423	478	554	490	1945
Kokku	kokku	978	1247	1529	1254	5008
	keskmine omavalitsuses	75	96	118	96	385

Tabel 22.

Õpilaste arv kokku ja keskmiselt kooliastmeti omavalitsuses ning omavalitsuse asustustiheduse järgi, prognoos 2012./2013. õppeaasta

Asustustihedus		I aste	II aste	III aste	IV aste	Kokku
<8 in/km ²	kokku	171	144	158	107	580
	keskmine omavalitsuses	34	29	32	21	116

8-500 in/km ²	kokku	451	480	435	369	1735
	keskmine omavalitsuses	64	69	62	53	248
>500 in/km ²	kokku	338	398	442	293	1471
	keskmine omavalitsuses	338	398	442	293	1471
Kokku	kokku	960	1022	1035	769	3786
	keskmine omavalitsuses	74	79	80	59	291

Järgnevalt prognoosime asustustihedusest ja valikukriteeriumidest lähtudes kõigi maakonna õpilaste jaoks vajaliku koolide arvu õppeaastaks 2012./2013. Ühtlasi esitame samade modelleerimise kriteeriumide järgi ka arvutuse õppeaasta 2007/2008 kohta (tabelis 23), et võrrelda samadelt alustelt olemasolevat olukorda ja selle kuvandit. Ka see arvutus näitab, et prognoosi kõigi erinevate variantide korral oleks koolide hüpoteetiline arv väiksem tegelikust koolide arvust. Valdavaks koolitüübiks oleks Võrumaal põhikool.

Variandi A puhul (mis on toodud arvutustesse, et näidata, milline oleks olukord, kui koolitüüpides ei toimuks muudatusi) oleks võimalik moodustada gümnaasiumiastmega koolitüüpidest ainult põhikooliga gümnaasiume (selliseid moodustuks 6, mis on 2 võrra väiksem kui olemasolev põhikooliga gümnaasiumide arv), põhikoolide arv väheneks aga 6 võrra ning algkoolide arv jääks samaks. Koolide koguarv oleks 8 võrra väiksem.

Variantide B ja C korral on põhirõhk nn „puhtal gümnaasiumil“, variandi D korral progümnaasiumiga gümnaasiumil. Variantide B, C ja D arvutuste järgi koolide üldarv tänasest tegelikust koolide arvust oluliselt ei erine (ainult variant B korral väheneks koolide koguarv 4 võrra, teistel juhtudel ainult 2 võrra).

Tabel 23.

2007./2008 õppeaasta koolide arvu arvutus variantidesse seatud kriteeriumide järgi

	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
Koolide tegelik arv 2007/08 õppeaastal	<8 in/km ²	0	0	4	2	0	0	6
	8-500 in/km ²	0	1	8	3	0	0	12
	>500 in/km ²	0	0	1	3	0	0	4
	Kokku	0	1	13	8	0	0	22
Variand A		A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	0	4	0	.	.	4
	8-500 in/km ²	0	1	3	3	.	.	7
	>500 in/km ²	0	0	0	3	.	.	3
	Kokku	0	1	7	6	.	.	14
Variand B		A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku

	<8 in/km2	0	0	4	0	.	.	4
	8-500 in/km2	0	1	7	1	.	.	9
	>500 in/km2	0	0	3	.	2	.	5
	Kokku	0	1	14	1	2	.	18
Variant C		A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km2	0	0	4	.	.	.	4
	8-500 in/km2	0	1	9	.	.	.	10
	>500 in/km2	0	0	3	.	3	.	6
	Kokku	0	1	16	.	3	.	20
Variant D		A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km2	0	0	4	0	.	.	4
	8-500 in/km2	0	1	6	.	.	3	10
	>500 in/km2	0	3	0	.	.	3	6
	Kokku	0	4	10	0	.	6	20

Prognoosides koolide arvu õppeaastaks 2012/2013 (tabel 24), arvestame nii sündimust kui ka välja kujunenud õpirännet.

Tabel 24.

Koolide arvu prognoos 2012./2013. õppeaasta, jälgides praegusi siirdeid (õpirännet)

Variant A		A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km2	0	2	2	0	.	.	4
	8-500 in/km2	0	1	6	0	.	.	7
	>500 in/km2	0	0	0	3	.	.	3
	Kokku	0	3	8	3	.	.	14
Variant B		A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km2	0	2	2	0	.	.	4
	8-500 in/km2	0	1	6	0	.	.	7
	>500 in/km2	0	0	3	.	2	.	5
	Kokku	0	3	11	0	2	.	16
Variant C		A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km2	0	2	2	.	.	.	4
	8-500 in/km2	0	1	6	.	.	.	7

	>500 in/km ²	0	0	3	.	2	.	5
	Kokku	0	3	11	.	2	.	16
Variant D		A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	2	2	0	.	.	4
	8-500 in/km ²	0	1	6	.	.	0	7
	>500 in/km ²	0	2	0	.	.	3	5
	Kokku	0	5	8	0	.	3	16

Prognoosides koolide arvu asustustiheduse ja ette antud kriteeriumide järgi õppeaastaks 2012/2013, saame järgmised tulemused:

Variant A (säilivad põhikooliga gümnaasiumid) korral koolide koguarv ei väheneks, kui tulemust võrrelda samade kriteeriumide järgi 2007./2008. õppeaastaks arvatud vajaliku koolide arvuga. Võrreldes aga 2007./2008. õppeaasta tegeliku koolide arvuga, oleks vähenemine suur – koole oleks tõenäoliselt 8 võrra vähem. Kõigi erinevate asustustiheduste korral väheneksid summaarsed koolide arvud ja kooli tüübiti vaadates võiks ainult algkoolide arv kasvada.

Moodustades koole variantide B ja C reegleid arvestades, saame mõlemal juhul sama tulemuse – täpselt sama arvu samatüübilisi koole. Otstarbekas oleks koolivõrgu uuendamisel otsida lahendusi variantidest B/C või D. Modelleerimisel jälgitakse seda, et kooli õpilaste arv ei oleks väiksem kui miinimumina kriteeriumidesse vastavale koolitüübile ette nähtud on. Nende variantide puhul väheneb koolide arv vähem, sest moodustuksid nn „puhtad gümnaasiumid“ ja säiliks põhikoolid

Täna on aga paljudel juhtudel kooli õpilaste arv väiksem kui modelleerimise kriteeriumides ette nähtud ning õpilaste arv klassis on oluliselt väiksem kui seadusega lubatud maksimum. See tähendab aga seda, et juba lähiajal ei kompenseeri ka uuenenud rahastamisskeem õpilaste arvu vähenemist. Alles aastal 2012 võivad I klassi jõuda 2005. aastal sündinud lapsed. See oli esimene aasta, mil sündide arv Võrumaal näitas kasvutendentsi. Kasv sündide arvelt on väike ja ainult 2 aasta osas. Kuidas aga mõjutab siis esimesse klassi astujate arvu sisemigratsioon, sõltub sellest, milliseid valikuid koolivõrgu ja õppe kvaliteedi alal tehakse lähiaastail.

Koolide ja klasside arvu järgi on modelleerimise kriteeriumeid arvestades võimalik prognoosida õpetajate arvu täiskoormuse ekvivalendis õppeaastaks 2012/2013 (tabel 25) ning vaadata, milliseks kujuneb õpilaste arv ühe õpetaja kohta täiskoormuse ekvivalendis (tabel 26), kui klassi täituvus lähtuks seatud kriteeriumidest.

Tabel 25.

Õpetajate arv (täiskoormuse ekvivalendis) Võrumaal prognoositud koolide arvu järgi

Asustustihedus (in/km ²)	Tegelik 2007/2008 õppeaastal	Mudeli variandid 2008				Mudeli variandid 2012./2013. õppeaasta			
		A	B	C	D	A	B	C	D

<8	79	54	54	54	54	41	41	41	41
8-500	190	166	157	152	168	113	113	113	113
>500	159	144	150	159	144	120	118	118	120
Kokku	428	364	361	365	366	274	272	272	274

Tabel 26

Õpilasi õpetaja ametikoha kohta, Võrumaa (arvutatud vastava asustustihedusega omavalitsuste keskmisena):

Asustusti- dus (in/km ²)	Tegelik 2007/2008 õppeaasta	Mudeli variandid 2008				Mudeli variandid 2012./2013. õppeaasta			
		A	B	C	D	A	B	C	D
<8	9,9	14,5	14,5	14,5	14,5	14,1	14,1	14,1	14,1
8-500	10,5	13,7	14,5	15,0	13,6	15,4	15,4	15,4	15,4
>500	11,6	13,5	13,0	12,2	13,5	12,3	12,5	12,5	12,3
Kokku	10,8	13,8	13,9	13,7	13,7	13,8	13,9	13,9	13,8

Võrreldes 2007./2008. aasta tegelikku seisuga ja 2008.a hüpoteetilisi, ümber arvutatud variante, näeme, et õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta kasvab oluliselt hõreda asustustiheduse (<8 in/km²) ja asustustiheduse 8-500 in/km² korral: 3,1 kuni 4,6 õpilase võrra erinevate variantide puhul. Õppeaastaks 2012/2013 prognoositud variantide korral jääb rakendades õpilaste/õpetajate suhe sarnaseks 2008. aasta ümberarvutatud tulemusega. Väga vähe kasvaks õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta keskmise asustustiheduse puhul, väheneks aga nii hõrealadel kui ka aladel asustustihedusega üle 500 in/km²

3. Koolivõrgu optimeerimise hindamine

Paljudes hariduskorraldust käsitlevates dokumentides seatud eesmärk - tagada kõigile õppijatele parimad võimalused kohustusliku hariduse omandamiseks, järgides efektiivsuse põhimõtet - tähendab tegelikkuses katset optimeerida koolivõrku nii riigi kui ka piirkondade tasandil. Kui õpilaste arv muutub, kahaneb sellisel määral nagu Eestis viimase kümne aasta jooksul, siis on võimalik kaks stsenaariumi.

- 1) Jätkatakse olemasolevate koolidega, kuni õpilaste arv muutub nii väikeseks, et ei riik ega omavalitsus ei suuda lõpuks tagada kvaliteetset õpet.
- 2) Analüüvides õpilaste arvu muutusi ja koolivõrgu põhiindikaatoreid, kavandatakse kohalike omavalitsuste, maavalitsuste ja riigi koostöös kogu riiki kattev uus koolivõrk.

Koolivõrgu optimeerimisel on tähtis, et peetakse silmas:

- õppimise ja õpetamise kvaliteeti;
- hariduse kättesaadavust ja omandamise edukust;
- õppekeskkonna turvalisust ja tervislikkust
- koolitee turvalisust;
- koolide ja haridussüsteemi efektiivsust.

Valikuid analüüvides ja põhjendades tuleks kasutada järgmisi indikaatoreid nii riigi kui ka maakonna tasandil

	Tase 2007./2008. õppeaastal	Tase 2008./2009. õppeaastal	Prognoositav 2012./2013. õppeaastal	Arengukavas seatud eesmärk
Muutuste kava võrdlemiseks				
Kvaliteet ja tõhusus				
Kvalifitseeritud õpetajate osakaal ametikohtade lõikes				
Gümnaasiumiastme õppesuundade arv				
Õpilaste keskmine arv klassis				
Õpilaste arv ühe õpetaja ametikoha kohta				
Klassiruumide pindala õpilase kohta				
Koolitransporti kasutavate õpilaste määr				
Monitooringuks				
Kvaliteet ja tõhusus				
Väljalangevuse määr päevases õppevormis				
Põhikooli lõpetajate määr alustanutest				
Gümnaasiumi lõpetanute määr alustanutest				
Järgmisel haridustasemel õpingute jätkajate määr				
Õpilaste, õpetajate ja lastevanemate rahulolu				

õppekeskkonnaga				
Põhikooli eesti keele lõpueksami ja matemaatika lõpueksami keskmine tulemus.				
Gümnaasiumi eesti keele, matemaatika ja võõrkeele lõpueksami keskmine tulemus				
Kogukulud õpilase kohta aastas				
Investeeringud õpilase kohta aastas				
Turvalisus				
Õnnetusjuhtumite arv koolis ja kooliteel				
Õppekeskkonna vastavus turvalisuse ja tervislikkuse nõuetele				

Koolivõrgu optimeerimisel tuleb tingimata arvesse võtta ka huvihariduse ja tugiteenuste kättesaadavust.

Teades, milline on olemasolev situatsioon, millised on olulisemad mõjutegurid ülalloetletud indikaatoritele, saab nendest tulenevalt hinnata olemasoleva ja kavandatava koolivõrgu erinevusi.

4. Tegevuste järjekord koolivõrgu optimeerimise kavandamisel

Suured muutused õpilaste arvudes, õppe kvaliteet ning koolikorralduse efektiivsus on need põhjused, miks koolivõrgu optimeerimisele asutakse.

Tulenevalt haridussüsteemi korraldusust (koolikohustus algab 7aastaselt) saab ja peab koolivõrgu optimeerimisel prognoosima olukorda vähemalt 7-10 aastaks ette.

Kõige olulisem informatsioon, mis on vajalik koolivõrgu optimeerimisülesande lahendamiseks, on seotud laste/õpilaste arvuga.

- 1) Koolivõrgu planeerimise aluseks on vanusegruppide suurus nii riigi, maakonna kui ka kohaliku omavalitsuse tasemel⁸.
 - a) laste arv, kes lähema 6-7 aasta jooksul kooli tulevad, on teada,
 - b) selle alusel on võimalik arutada õpilaste arv klassiti;
 - c) laste sünni realistliku prognoosi tegemiseks saab arvestada seniseid trende ja sarnases situatsioonis olevate riikide demograafilisi muutusi;
 - d) haridusliku erivajadusega laste arvu on keerulisem prognoosida, kuid on vajalik ja aitab täpsustada nii vajaliku koolituse läbinud õpetajate arvu kui koolikeskkonna sobivaks muutmise kulutusi.

- 2) Migratsioon maakonna ja riigi tasandil mõjutab oluliselt õpilaste arvu prognoosi piirkondades. Kuigi sisemigratsiooni on raske prognoosida, on võimalik arvestada toimivat õpirännet. Selleks tuleb kaasata parimad spetsialistid ja vajadusel koguda täiendavat informatsiooni riiklikul tasandil. Migratsiooni ja õpirände näitajad tuleks hinnata
 - a) riigi,
 - b) maakonna,
 - c) kohaliku omavalitsuse tasandil.

Arvutused õpilaste arvu teada saamiseks peavad olema koordineeritud ja terviklikud, et saada objektiivne pilt inimeste tegelikust liikumisest ja õpilaste arvudest piirkonniti erinevates kooliastmetes. Jättes õpilaste koguarvu prognoosi riigi tasandil koostamata, võib juhtuda, et omavalitsuste poolt prognoositud õpilaste arvud on suuremad kui õpilaste tegelik arv sisemigratsiooni mitmekordse arvestamise tõttu, sest paljud omavalitsused loodavad, et õppijad tulevad just nende juurde.

Tulemuseks saame õpilaste arvud (klassiti) kõigi kooliastmete kohta järgmiseks 7-10 aastaks.

Prognoosi alusel saab hinnata, milline peaks olema hariduskorraldus (koolivõrk) omavalitsuse ja maakonna tasandil – kus peaksid koolid asuma (arvestades ka võimalikku koolitee pikkust, gümnaasiumiastme puhul õpilaskodu olemasolu või võimalikku jagamist kutseõppeasutustega), millised koolid tuleb sulgeda/asutada/koondada.

Tulemuseks saadakse:

⁸ Lähteandmete korrektsuse tagamise eelduseks on korrastatud rahvastikuregistri andmed. Iga kohalik omavalitsus peaks suutma tagada, et tal on teada oma territooriumil elavate inimeste arvud ja vanused selleks, et täita temale pandud kohustused.

Hüpoteetiline koolivõrk – õpilaste arvud erinevatel kooliastmetel ja koolitüüpides.

- 3) Järgnevalt tuleb hinnata olemasolevaid koolihooneid järgmistest aspektidest:
 - a) asukoht;
 - b) klassiruumide ja teiste nõuetest tulenevate ruumide olemasolu, nende kasutatavuse määr, seisukord;
 - c) vajalikud investeeringud ruumide korrastamiseks, turvalisuse tagamiseks, täiendavate hoonete rajamiseks vastavalt tervisekaitse nõuetele;
 - d) kooliastmetele vastava kaasaegse õpikeskkonna olemasolu.

- 4) Olles koostanud hüpoteetilise koolivõrgu, tuleb kirjeldada/arvutada seda iseloomustavaid näitajaid/indikaatoreid. Juhul, kui hüpoteetiline koolivõrk sisaldab erinevaid alternatiive (meie näites on alternatiivid moodustunud erinevate koolitüüpide valiku tagajärjel), siis tuleb hinnata ka erinevate alternatiivide maksumust. Tuleb leida vastavus õpilaste arvudes olemasoleva koolivõrgu ja hüpoteetilise koolivõrgu vahel
 - a) kooliastmetes,
 - b) erinevat tüüpi õppeasutustes,
 - c) erinevates piirkondades.

- 5) Koostada olemasoleva ja hüpoteetilise koolivõrgu (tema alternatiivide) näitajate/indikaatorite võrdlus, arvestades:
 - a) tulemusindikaatoreid ja seatud eesmärgid,
 - b) investeeringute vajadust iga alternatiivi korral,
 - c) majanduslikke tagajärgi alternatiivsetele investeeringute programmidele.

Tähelepanu tuleb pöörata kvalitatiivsetele faktoritele koos kõigi poolt- ja vastuargumentidega, millele alternatiivsed lahendused võivad osutada, ja võimalusel need järjestada:

- *koolide ajalugu ja traditsioonid,*
- *koolidevahelise koostöö võimalused,*
- *kooli keskkond,*
- *koolitee turvalisus,*
- *poliitikute hoiak erinevate alternatiivide suhtes.*

Järjestades hüpoteetilise koolivõrgu koolid õpilaste arvude järgi kooliastmetes, saame tulemuseks pildi optimaalsest koolivõrgust arvestades:

- olemasolevat koolivõrku;
- vajalike investeeringute mahtu;
- olemasolevaid koolihooneid;
- kvalitatiivseid faktoreid, mis mõjutavad otsuseid.

Hüpoteetiline koolivõrk võib küll rahuldada nõudmisi ja kriteeriume õpilaste arvude osas, peab aga samal ajal olema kättesaadav kõigile õpilastele, kes on planeeritud vastavates koolides õppima asuma. Seega tuleb hüpoteetilist koolivõrku järgnevalt analüüsida kättesaadavuse aspektist, kas ja kuidas mõjutab uus koolivõrk õpilaste transpordi vajadust. Arvestada tuleb, et see võib igal aastal olla erinev. Koolitranspordi skeemi ja lepinguid tuleb igal aastal uuendada. Oluline on siinjuures analüüsida ka seda, kas ja millisel määral mõjutab koolitee läbimiseks kuluv aeg

õpilaste koolipäeva pikkust, kuidas tagatakse õpilaste osavõtt huvitegevusest ning muudest õppetunnivälisest tegevusest.

- 6) Koolitranspordi vajaduse analüüs:
 - a) transporti vajavate õpilaste arv;
 - b) investeeringute vajadus transpordi korraldamiseks – bussid, jooksvad kulud aastas;
 - c) kuidas tagada koolitranspordi turvalisus;
 - d) kulu-tulu analüüs alternatiivsete lahenduste osas (ühistranspordi kasutamine; koolibussi üürimine firmalt; koolibusside kasutamine ka ühistranspordiks ajal, kui nad ei teeninda õpilasi; takso kasutamine lepingu alusel väikeste õpilasgruppide jaoks).

Arvestades hüpoteetilise koolivõrgu ja olemasoleva koolivõrgu võrdluse tulemusi ning koolitranspordi vajadust (et õpilased jõuaksid normaja piirides turvaliselt kooli), võime jõuda olukorrani, et tuleb koostada uus hüpoteetiline koolivõrgu kava või muuta osaliselt mittesobivat kava. Sisuliselt tähendab see eespool kirjeldatud protsessi kordamist, kasutades alternatiivseid valikuid.

Kui hüpoteetiline koolivõrk on kirjeldatud ja transpordiprobleemid lahendatud, tuleb leida vastused õpetajate, tugipersonali ja abipersonali leidmisega seotud küsimustele.

- 7) Õpetajate arv tuleb prognoosida, lähtudes hüpoteetilise koolivõrgu õpilaste arvust, kehtivast õppekavast ja seaduses kehtestatud normkoormusest ning kvalifikatsiooninõudeist. Sama oluline on tugiteenuste kättesaadavuse aspektist tugispetsialistide (abiõpetaja, logopeedid, koolipsühholoogid, sotsiaalpedagoogid, eripedagoogid) olemasolu ja seda just põhikoolide ulatuses. Vajaliku kvalifikatsiooniga õpetajate olemasolu igas hüpoteetilise koolivõrgu õppeasutuses on kriitilise tähtsusega õppe kvaliteedi tagamiseks. Õpetajate töö ümberkorraldamise planeerimisel ja vajalike läbirääkimiste käigus tuleb samuti
 - a) kavandada koolitusprogrammid vabanevatele õpetajatele;
 - b) sõlmida kokkulepped vakantsetele ametikohtadele.
- 8) Enne lõpliku otsuse kinnitamist tuleb kindlasti koostada plaani kulu-tulu analüüs, et hinnata rahalises väärtuses kõiki koolivõrgu optimeerimisega seotud mõjusid.

Lisa 1 Gümnaasiumiikka jõudvate noorte arv maakonniti 2008-2023

Gümnaasiumiikka jõudvate noorte arv maakonniti 2008-2023 (Sihtgrupi osakaal võrreldes 2008/2009 õppeaasta algusega (ilma toimunud ja toimuva õpirändeta))

Aasta	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Harju maakond	100%	86%	75%	67%	63%	61%	59%	59%	62%	65%	68%	70%	75%	81%	88%	95%
Hiiu maakond	100%	93%	84%	78%	71%	66%	57%	50%	46%	46%	46%	45%	42%	42%	40%	40%
Ida-Viru maakond	100%	86%	75%	68%	66%	64%	63%	62%	63%	64%	66%	66%	66%	66%	66%	65%
Jõgeva maakond	100%	92%	85%	78%	73%	69%	65%	63%	61%	60%	57%	53%	50%	49%	49%	48%
Järva maakond	100%	93%	84%	73%	68%	66%	65%	61%	59%	57%	57%	58%	59%	59%	59%	58%
Lääne maakond	100%	92%	85%	76%	70%	66%	65%	62%	58%	53%	50%	50%	51%	50%	50%	50%
Lääne-Viru maakond	100%	92%	84%	78%	72%	69%	66%	64%	63%	62%	61%	59%	56%	55%	57%	59%
Põlva maakond	100%	95%	90%	85%	82%	76%	69%	63%	59%	57%	56%	57%	59%	58%	58%	58%
Pärnu maakond	100%	90%	83%	73%	68%	65%	64%	63%	62%	61%	60%	59%	59%	58%	60%	63%
Rapla maakond	100%	93%	86%	79%	74%	70%	65%	61%	59%	58%	58%	56%	58%	58%	60%	61%
Saare maakond	100%	91%	84%	76%	67%	60%	55%	54%	53%	52%	50%	48%	48%	49%	51%	52%
Tartu maakond	100%	89%	79%	71%	67%	65%	64%	63%	64%	64%	66%	67%	70%	72%	73%	75%
Valga maakond	100%	93%	86%	78%	74%	69%	67%	63%	62%	62%	62%	60%	57%	56%	57%	57%
Viljandi maakond	100%	93%	85%	80%	75%	72%	69%	65%	61%	59%	57%	56%	55%	55%	54%	55%
Võru maakond	100%	93%	85%	77%	72%	68%	64%	59%	56%	54%	53%	51%	49%	49%	50%	53%
Eesti kokku	100%	89%	80%	72%	68%	65%	63%	61%	61%	62%	63%	63%	65%	67%	70%	73%

allikas: Eesti Statistikaameti rahvastikustatistika, P. Laanoja arvutused

Lisa 2 Võrumaa põhikooli ja gümnaasiumiastme õpilaste jaotumine hariduskeskuste vahel

